

Äänikirjojen kuuntelu osana lukemisen kulttuuria

Ilona Lindh & Pirjo Hiidenmaa

Kun kirjojen ystävilta kysytään, kuuntelevatko he äänikirjoja, osa vastaa: ”en koskaan”, osa taas ”kyllä, joka päivä”. Väliin mahtuu kokeilijoita ja uteliaita. Laajaan lukijatutkimukseen perustuva aineistomme osoittaa, että vaikka äänikirjat jakavat lukijakunnan, ne ovat vakiinnuttaneet asemansa osana aktiivisen lukemisen kulttuuria.

Kirjallisuutta on nykylukijalle tarjolla monissa formaateissa: painettuina paperikirjoina, sähkökirjoina ja äänikirjoina. Se, missä muodossa kirjallisuuden harrastaja kirjansa valitsee, ei ole vain rationaalinen tai käytännöllinen kysymys. Tutkimukset ovat osoittaneet, että lukijoiden kokemukset ”perinteisistä” tai uusista teknologisista kirjamuodoista ovat myös olennaisesti

tunnepitoisia (ks. Heikkilä 2017, 38–39; Kajander 2020, 135–137).

Tarkastelemme liki tuhannen kyselytutkimukseen osallistuneen lukijan äänikirjojen kuunteluun liittyviä tapoja ja näkemyksiä. Analysoimme sitä, miten vastaajat perustelevat suhtautumistaan äänikirjaformaattiin sekä tallenteen lukijaan. Kiinnitämme huomiota myös siihen, miten vastaajien kirjallinen ma-

ku ja kirjallisuuskäsitykset kietoutuvat heidän formaatteja koskeviin näkemyksiinsä. Kaikkien kirja-alalla toimivien – niin tutkijoiden, kirjailijoiden, kustantajien, opettajien kuin yksittäisten lukijoidenkin – kannalta on olennaista tietää, minkälaisia sävyjä ja painotuksia lukijoiden suhtautumistavoissa on. Tämä piirtää osaltaan kuvaa kirja-alasta ja sen murroksesta.

Äänikirjojen ja kuuntelupalvelujen tarjonta ja suosio ovat moninkertaistuneet viime vuosien aikana.¹ Äänikirja voi olla painetun kirjan rinnakkaistuote, tai teos on voitu kirjoittaa suoraan kuultavaksi eikä sitä välttämättä julkaista tekstinä lainkaan. Sillä on tekstimuotoisesta kirjasta poikkeavia ominaisuuksia, jotka selittävät sitä, miksi kuuntelu kiehtoo. Painettuun kirjaan verrattuna äänikirjasta puuttuu esineellisyyteen liittyviä piirteitä, mutta toisaalta kirjan kuuntelu voi tarjota esimerkiksi ääneen ja tilaan liittyviä elämyksiä. (Nyqvist 2021; Linkis 2021a; Berglund & Dahllöf 2021.) Äänikirjoja myös kritisoidaan. Niiden pelätään pinnallistavan lukukokemusta, yksinkertaistavan kirjallisuutta ja kaventavan kirjallisten keinojen käyttöä (Lindstedt 2019; Ekholm & Repo 2021; Rinnekangas 2022).

Vaikka lukuharrastusta ja erityisesti lukutaitoa on Suomessa tutkittu, ei akateemista tutkimusta äänikirjojen kuuntelusta osana lukemisen kulttuuria ole tehty vielä kovin paljon. Tutkimuksemme asettuu osaksi tutkimuskenttää, jossa huomio on digitaalisessa ja verkkovälitteisessä kirjakulttuurissa. Tällaista tutkimusta on tehty erityisen paljon Pohjoismaissa, joissa on osin samat palvelut ja toimintamallit kuin Suomessa.

Viime vuosina on tutkittu esimerkiksi digitaalisen kulttuurin ja kirjalli-

suuden yhteyksiä (Piippo & Roine 2020; Roine & Piippo 2021; Kajander 2021; Kangaskoski 2021; Pennlert & Ilshamar 2021), uusien jakelukanavien toimintalogiikkaa ja käyttötapoja (Sundet & Colbjørnsen 2021; Tattersall Wallin & Nolin 2020) sekä tarkasteltu äänikirjan mahdollisuuksia nuorten lukumotivaation (La Rosa & Lehtimäki 2021; La Rosa 2023) ja lukutapojen kannalta (Tattersall Wallin 2021/2022). Jonkin verran on tehty kirjallisuustieteellistä teoreettista tutkimusta, jossa pohditaan lukemisen ja vastaanoton kysymyksiä ja sitä, miten äänikirjan yleistyminen vaikuttaa kirjallisuuteen ja kirjallisuusinstituutioon (Have & Pedersen 2016; 2021; Linkis 2021a; Berglund & Dahllöf 2021). Englanninkielisessä maailmassa on tutkittu muun muassa äänikirjan historiaa ja kehitystä (Rubery 2011; 2016) sekä äänen ja kerronnan yhteyksiä, audionarratologiaa (Mildorf & Tinzl 2016).

Vaikka äänikirjojen kuuntelun yleisyys on tuore ilmiö, on kirjojen ääneen luennalla ja sen tallentamisella pitkät perinteet. Jo fonografin keksijä Thomas Alva Edison esitti 1870-luvulla ajatuksen kirjojen kuuntelusta sekä silmien ja käsien vapauttamisesta (Rubery 2016, 35). Ensimmäiset kokonaiset romaanit tallennettiin 1930-luvulla Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Aluksi ensisijaisena kohderyhmänä olivat näkövammaiset.

Suomessa Kirjoja sokeille -yhdistys julkaisi ensimmäiset avokelanauhuille luettut äänikirjat vuonna 1955 (Keravuori 1990). 1950–1970-luvuilla kirjoja kuunneltiin vinyylilevyiltä, kunnes kasettien myötä kuuntelulaitteet kevenivät ja yleistyivät, ja äänikirjoja voitiin kuunnella esimerkiksi automaatoilla. Muun muassa lasten kasettikirjat tutustuttivat monet äänikirjoihin. 1980-luvulla alkoi CD-muodon ja 2000-luvun alkupuolella mp3-formaatin kehitys. (Rubery 2011; 2016; Colbjørnsen 2015; Have & Pedersen 2016).

Digitalisaation mahdollistamien verkkovälitteisten jakelukanavien ja kuukausimaksullisten lukuaikapalveluiden myötä äänikirjojen kuuntelu on alkanut yleistyä monissa maissa, myös Suomessa, ja tarjolla on laajasti teoslajeja kaikille yleisöille. Äänikirjoiksi tuotetaan erityisesti kertovaa kaunokirjallisuutta sekä elämäkerrallista ja yleistajuista tietokirjallisuutta eri aihepiireistä (mm. yleistajuinen tiede, hyvinvointi, historia, talous ja liike-elämä). Esimerkiksi runoutta on toistaiseksi julkaistu äänikirjaformaattissa vähän. Varsinaisen kirjallisuuden lisäksi palvelut tarjoavat myös omia tuotantoja ja sarjallisia muotoja, kuten podcasteja.

Äänikirjojen kuuntelijoilla on Suomessa valittavana kymmenkunta maksullista palvelua, joiden lisäksi äänikir-

joja voi lainata kirjastojen Ellibs-palvelusta ja kuunnella esimerkiksi Yle Areenasta. Celia-palvelu puolestaan tarjoaa äänikirjoja niille, joille kirjojen lukeminen on syystä tai toisesta hankalaa. Myös maksuttomilla palveluilla on varsinaisten äänikirjojen lisäksi tarjolla esimerkiksi kuunnelmia ja musiikkidraamaa. Kirjastoista voi edelleen lainata CD-muotoisia tallenteita, joten äänikirjoja kuunnellakseen ei tarvitse omistaa älylaitteita. On kuitenkin ilmeistä, että juuri kuukausimaksulliset palvelut ja niiden markkinointikampanjat ilmaiseksi kokeilujaksoineen ovat ratkaisevasti lisänneet äänikirjoista kiinnostuneiden määrää.

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2020 äänikirjoja oli kuunnellut miljoona suomalaista (23 prosenttia 16–89-vuotiaista), kun edellisenä vuonna kuuntelijoita oli ollut 600 000 (Hanifi 2021, 150). Vuonna 2021 sama suuntaus jatkui: huhtikuussa 2022 julkaistun Kustannusyhdistyksen tilaston mukaan äänikirjojen myynti oli kasvanut edellisvuodesta lähes 46 prosenttia (Suomen Kustannusyhdistys 2022). Kuukausimaksullisten lukuaikapalvelujen käyttäjien määrä kolminkertaistui vuodesta 2018 vuoteen 2020 (Kirjakauppaliitto 2021). Puolet äänikirjoina julkaistuista teoksista on kaunokirjallisuutta, toinen puoli jakautuu tietokirjallisuuden (noin 27

prosenttia) ja lastenkirjallisuuden (noin 20 prosenttia) kesken (Suomen Kustannusyhdistys 2022).

Palvelujen kautta voi sekä lukea sähkökirjoja että kuunnella äänikirjoja. Digitaalisista kirjamuodoista äänikirjat ovat kuitenkin yleistyneet tekstimuotoisia sähkökirjoja nopeammin. Kustannusyhdistyksen ja Kirjakauppaliiton *Suomi lukee 2021* -raportissa (2021, 8) todetaankin, että *lukuaikapalvelua* kuvaavampi sana olisi *kuunteluaikapalvelu*. Yhtenä syynä nopeaan vakiintumiseen on nähty se, että äänikirja on ”digitaalisesti kypsempi” (Colbjørnsen 2015). Äänikirja on kehittynyt vähitellen erilaisten teknisten sovellusten kautta. Jo 1990-luvulta asti on ollut olemassa digitaalinen CD-muoto ja lisäksi musiikin kuunteluun kehitettyjä malleja on voitu soveltaa myös kirjojen kuunteluun ja jakeluun. (Colbjørnsen 2015; Have & Pedersen 2020, 412, 426; Tattersall & Nolin 2020; Sundet & Colbjørnsen 2021.) Tekstimuotoisissa sähkökirjoissa käytettävyyden ja toimivien ominaisuuksien kehittäminen on ollut suurempi haaste valtavirtaistumiselle ja vakiintumiselle (Heikkilä 2017, 205).

Tutkimuksen menetelmät ja aineisto

Artikkelimme on osa hanketta,² jossa tutkitaan lukemisen tapoja ja merki-

tyksiä aineistolähtöisesti. Hanke jatkaa suomalaista lukuharrastustutkimusta ja yhdistää kirjallisuussosiologiaa (ks. esim. Qvist 1960; Eskola & Linko 1986; Eskola 1990; Niemi 1996), etnografisia (ks. esim. Juopperi 2018; Kajander 2020) ja mediankäytön tutkimuksen näkökulmia (ks. esim. Herkman & Vainikka 2012). Väestötasolla tietoa lukemisen tavoista ja ajankäytöstä on kerännyt Tilastokeskus, joten tiedämme, että suomalaisten lukuharrastukselle on viime vuosikymmeninä ollut tyypillistä luettujen kirjojen määrän väheneminen. Vuonna 1981 aktiivilukijoita, jotka lukivat yli kymmenen kirjaa puolessa vuodessa, oli 35 prosenttia suomalaisista, mutta vuonna 2017 heitä oli enää 13 prosenttia. (Tilastokeskus 2017.)

Tässä artikkelissa, kuten koko hankkeen muissakin osatutkimuksissa, olemme halunneet tavoittaa erityisesti *lukijoiden ääntä*, heidän näkemyksiään ja ajatuksiaan, emmekä ole tarkastelleet kirjallisuuden kenttää esimerkiksi kirjallisuuden ammattilaisten näkökulmasta. *Lukemisella* viittaamme kaikenlaiseen kirjojen vastaanottoon, niin kuunteluun kuin tekstin lukemiseen. Jos on tarpeen erottaa kuuntelu ja lukeminen, mainitsemme siitä asiayhteydessä erikseen.

Käsitlemme äänikirjojen kuuntelua hankkeessamme kerätyn kyselyaineiston pohjalta. Kirjat elämässäni

-kysely toteutettiin verkossa elo-syyskuussa 2021.³ Kaikkiaan kyselyyn saatiin 955 vastausta. Valitsimme menetelmäksi verkkokyselyn, koska halusimme tavoittaa mahdollisimman laajan joukon lukevia ihmisiä ja tehdä samasta aineistosta useita osatutkimuksia. Linkki lomakkeeseen julkaistiin hankkeen blogissa, ja sitä jaettiin muun muassa Facebookin kirjallisuusryhmissä. Tietoa kyselystä jaettiin myös muissa sosiaalisen median kanavissa (Twitter, LinkedIn, Instagram), jolloin jaoissa käytettiin lukemiseen ja kirjoihin liittyviä aiheutuniteita. Kyselyn saatteissa vastaajiksi kutsuttiin ”miehellään lukevia”, ”kirjan ystäviä” ja ”kaikenlaisia lukijoita”. Verkkokysely ja sen jakotapa voivat vinouttaa ikä-, sukupuoli-, koulutus- ja ammattijakaumaa, sillä kysely tavoitti niitä, joille juuri nämä sosiaalisen median kanavat ja internet ovat tuttuja ympäristöjä. Myös digitaalisen median ulottumattomissa on lukemisen harrastajia, ja heitä kyselymme ei tavoittanut.

Kyselyn avulla haluttiin selvittää, miten paljon ja miltä välineiltä vastaajat lukevat ja mitä he ajattelevat lukemisen eri muodoista, miten he kuvaavat lukemistaan ja mitä lukeminen heille merkitsee. Vastaajia ohjeistettiin ajattelemaan erityisesti vapaaehtoista kokonaisteosten lukemista vapaa-ajallaan. Tällä rajauksella jätimme kyselystä pois sellaiset

lukutavat, joissa tietokirjasta haetaan jotain tietoa tai runokirjasta poimitaan onnitteluruno. Emme kysyneet myöskään mediatekstien ja sosiaalisen median seuraamisesta tai tiedonhankinnasta.

Huomattavaa on, että taustamuutujia lukuun ottamatta kyselyssä ei ollut pakollisia kysymyksiä; silti myös lähes neljäkymmenteen avoimeen kysymykseen saatiin keskimäärin noin 600 vastausta kuhunkin. Jatkossa mainitsemme erikseen, kuinka moni on vastannut kulloinkin käsiteltävänä olevaan kysymykseen. Kyselyyn vastanneet eivät edusta koko väestöä, mutta todennäköisesti he ovat melko edustava otos niistä suomalaisista, jotka ovat erityisen kiinnostuneita kirjoista ja lukemisesta ja liikkuvat luontevasti digitaalisissa medioissa. Jos verrataan Tilastokeskuksen määritelmään aktiivilukijasta (yli 10

kirjaa puolessa vuodessa), heitä on vastaajissa valtaosa: noin 80 prosenttia vastanneista ilmoittaa lukevansa tai kuuntelevansa yli 20 kirjaa vuodessa (ks. taulukko 1, jossa eri formaatit on eritelty). Niin ikään noin 86 prosenttia kyselyyn vastanneista kertoo lukevansa joka päivä edes vähän, mikä osoittaa, että kirjat ovat heille kiinteä osa arkea.⁴

Äänikirjojen osalta kysyimme kuuntelumääriä (nimekkeitä vuodessa, kuunteluun käytettyä aikaa sekä kuuntelun yleisyyttä ja toistuvuutta) ja valinnoista eri teosmuotojen välillä. Pyysimme myös vapaamuotoisesti kuvaamaan perusteluja äänikirjaformaatin valinnalle, eroja kirjan kuuntelemisen ja lukemisen välillä sekä äänikirjatallenteen lukijan merkitystä. Tämän artikkelin aineisto koostuu näihin kysymyksiin saaduista vastauksista.

Taulukko 1. Aktiivilukijat (yli 20 kirjaa vuodessa) koko aineistossa (n=955).

Lukuformaatti	Osuus vastaajista
Sekä teksti- että äänikirjojen aktiivilukija (vuodessa vähintään 20 tekstikirjaa ja vähintään 20 äänikirjaa)	16,7 %
Tekstikirjojen aktiivilukija, kuuntelee vuodessa alle 20 äänikirjaa	50,7 %
Äänikirjojen aktiivilukija, lukee vuodessa alle 20 tekstikirjaa	8,4 %
Ylittää aktiivilukijan kynnyksen yhdistämällä medioita	5,0 %
Ei lue lainkaan tekstikirjoja	3,0 %
Ei kuuntele lainkaan äänikirjoja	39,0 %

Analysoimme aineistoa määrällisin menetelmin kuvailen vastausmääriä ja jakaumia sekä eroja ikäryhmien ja lukemisaktiivisuudeltaan erilaisten ryhmien välillä tässä vastaajajoukossa. Avovastauksia analysoimme laadullisen sisälönanalyysin ja diskurssintutkimuksen menetelmin kiinnittämällä huomiota siihen, mitä vastaajat nostavat puheenaiheeksi, miten he nimeävät ilmiöitä ja miten he ilmaisevat omaa suhtautumistaan (ks. esim. Hiidenmaa 2000; Pietikäinen & Mäntynen 2019; Virtanen & Hiidenmaa 2020). Koska hankkeen tavoitteena on tuottaa tietoa erityisesti nykylukijoiden omista kokemuksista ja lukemiselle antamista merkityksistä, olemme antaneet aineiston käsittelyssä erityistä painoarvoa vapaamuotoisille vastauksille.

Vapaamuotoisten vastausten analyysissä on käytetty Atlas.ti-ohjelmaa, jonka avulla toistuvat perustelut ovat nousseet esiin. Huomiomme ei kuitenkaan ole määrällisessä esiintyvyydessä, vaan etsimme erilaisia tapoja, joilla vastaajat ilmaisevat suhtautumistaan äänikirjoihin. Tarkastelu perustuu ajatukseen siitä, että kielellinen ilmaus on aina dialoginen: se suhteutuu aina johonkin aiemmin sanottuun tai kirjoitettuun ja samalla suuntautuu jollekulle vastaanottajalle (Bahtin 2013 [1986]; 1991 [1963]; Martin & White 2005, 92–93). Lomakevastaukset kielellisinä ilmauksina ovat dia-

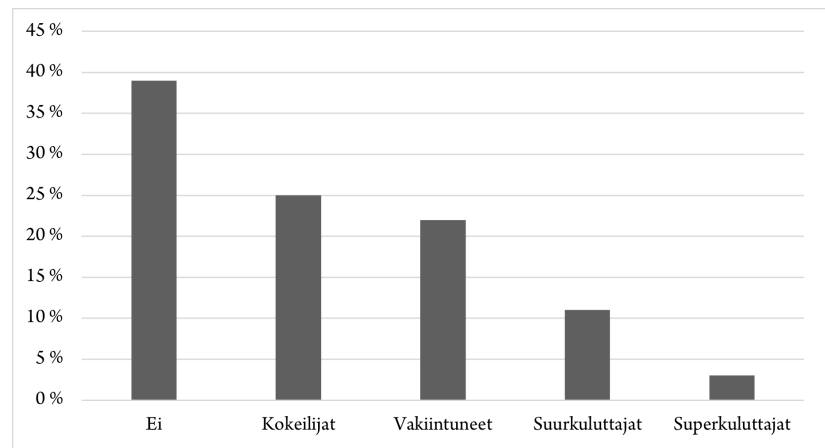
logisia sekä vastatessaan tutkijoiden esittämiin kysymyksiin että reagoiessaan tai ottaessaan kantaa esimerkiksi yleiseen keskusteluun kirjoista, lukemisesta ja lukemisen tavoista. Tällöin vastaaja sekä arvioi käsiteltävää aihetta että asemoi itsensä suhteessa aiheeseen ja muihin aiheesta esitettyihin näkemyksiin (Du Bois 2007), esimerkiksi julkisuudessa käytävään keskusteluun äänikirjoista. Puhdasta neutraaliutta ei varsinaisesti ole, sillä neutraalikin ilmaus ilmentää suhtautumistapaa (Jaffe 2009, 3).

Äänikirjojen kuuntelu ja kuuntelijatyypit

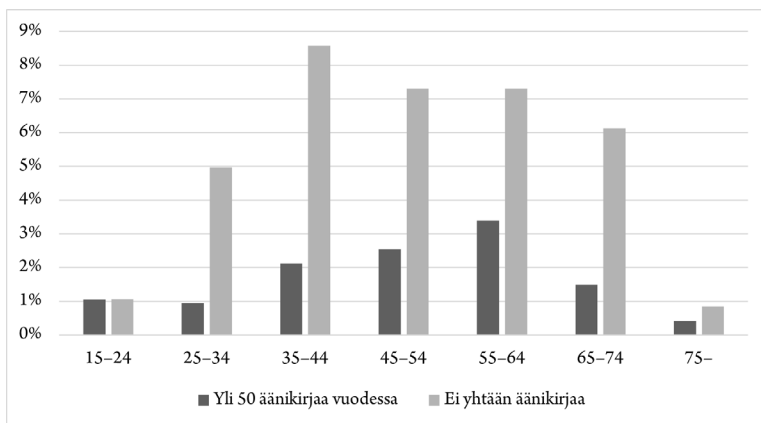
Kaikki kyselyyn osallistuneet (n=955) vastasivat kysymykseen, jossa pyydettiin arvioimaan vuosittain kuunneltujen

kirjojen määrää.⁵ Vastausohjeena oli, että jos vastaaja on kuunnellut äänikirjoja alle vuoden, hän voi arvioida vuosittaisen kuunneltujen kirjojen määrän tähänastisen kokemuksensa perusteella.

Lähes 40 prosenttia ilmoittaa, että ei kuuntele äänikirjoja lainkaan. Toisin sanoen noin 60 prosenttia vastaajista kuuntelee äänikirjoja ainakin jonkin verran. Noin neljännes sanoo kuuntelevansa enintään 10 kirjaa vuodessa. Pidämme näitä vastaajia kokeilevina ja satunnaisina kuuntelijoina. Kohtalaisen aktiiviseksi ja vakiintuneiksi kuuntelijoiksi luokittelemme ne, jotka kuuntelevat 11–50 kirjaa vuodessa. Heitä vastaajista on yli viidennes. Innokkaiksi kuuntelijoiksi, suurkuluttajiksi, luokittelemme ne, jotka kuuntelevat yli 50 kirjaa vuodessa, mikä tarkoittaa vähintään yhden kirjan viikko-

Kuvio 1. Äänikirjojen kuuntelijatyypit (n=955).

Kuvio 2. Ikäryhmittäin suurkuluttajat ja ne, jotka eivät kuuntele äänikirjoja.

vauhtia. Heitä on 11 prosenttia. Suurkuluttajistakin erottuu vielä erityisen innokas superkuluttajien joukko, sillä kolme prosenttia vastaajista kuuntelee vuodessa jopa yli sata kirjaa, siis vähintään kaksi kirjaa viikossa (kuvio 1).

Aineistomme perusteella äänikirjan kuuntelu tai kuuntelemattomuus ei ole ikäkysymys, sillä sekä suurkuluttajia että niitä, jotka eivät äänikirjaan koske, on tasaisesti kaikissa ikäryhmissä (kuvio 2).

Harrastukseen sitoutumista kuvaavat määrän lisäksi myös toistuvuus ja säännöllisyys. Siksi kysyimme kirjamäärien lisäksi sitä, kuinka usein kirjoja kuunnellaan.⁶ Niille, jotka kuuntelevat äänikirjoja, kuuntelu näyttäisi olevan kiinteä osa elämää, sillä heistä yli puolet kuuntelee äänikirjaa vähintään viikoittain ja heistäkin suurin osa päivittäin.

Tulkitsimme heidän olevan innokkaita ja sitoutuneita äänikirjaharrastajia. Liki 30 prosenttia kaikista vastaajista (47 prosenttia kuuntelijoista) ilmoittaa kuuntelevansa silloin tällöin. Heitä ei voi pitää enää kokeilijoina tai aloittelijoina, vaan äänikirjojen kuuntelu näyttäisi olevan vakiintunut osa kirjaharrastusta.

Pieni joukko päivittäin tai viikoittain äänikirjaa kuuntelevista ei lue lainkaan tekstimuotoisia kirjoja. Avovastauksista käy ilmi, että osa näistä vastaajista on näkövammaisia, mutta osa on valinnut muusta syystä formaatukseen nimenomaan äänikirjan: ”Ennen piti jonottaa kirjoja kirjastosta nyt saa heti uusimmat kuunteluun.” Äänikirjat ovat voineet myös palauttaa kiinnostuksen lukemiseen, kuten eräs vastaaja luonnehtii: ”Äänikirjat toivat kirjat taas omaan elä-

määni, ja siitä olen todella kiitollinen. Vasta ihan viime aikoina olen lukenut jälleen myös painettuja kirjoja.” Toisin päin ilmiö on tavallisempi: innokkaista lukijoista, jotka lukevat vähintään kirjan viikossa, liki kolmannes ei kuuntele lainkaan äänikirjoja.

Koska meillä ei ole eri aikoina kerättyä vertailuaineistoa, emme voi tarkastella äänikirjojen kuuntelun yleistymistä. Kyselyn vapaamuotoiset vastaukset osoittavat, että monet nykyisistä kuuntelijoista ovat aiemmin suhtautuneet äänikirjoihin epäilevästi. Toiset taas kertovat vasta harkitsevansa niiden kokeilemistä, eli heillä suhtautuminen on murrosvaiheessa. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvista jotkut tuovat ilmi, että kuuntelua piti opetella tai että kuunteluun liittyi oman asennoitumisen muuttuminen:

Aiemmin luin vain painettuja kirjoja ja karsastin muita muotoja. Kokeilin uteliaisuudesta useampaa äänikirjapalvelua ennen kuin päädyin nykyiseen pari vuotta sitten. Sen jälkeen olen alkanut kuunnella yhä enemmän äänikirjoja. Nykyään noin kolmannes lukemistani kirjoista on kuunneltuja.

Osalla muutos on edennyt vähittäin niin, että ensin äänikirjan kuuntelu on liittynyt vain tiettyihin erityistilanteisiin – esimerkiksi pitkille automatkoille – mutta vähitellen siirtynyt muihinkin

tilanteisiin. Äänikirjan kokeilun harkintaa vastaajat kuvaavat esimerkiksi tähän tapaan:

Äänikirjoja en ole kokenut vielä tarpeelliseksi. Kuuntelen esimerkiksi lenkkeillessäni mieluummin musiikkia. Mutta olen jonkin verran utelias, kenties vielä muutan mieltäni.

Osa sanoo, että aikoo kokeilla äänikirjoja joskus tulevaisuudessa, osa ilmaisee, ettei ole niitä vastaanakaan.

Hyödynnämme innovaatioiden diffuusion teoriaa (Rogers 2003), jolla kuvataan teknologisten innovaatioiden leviämistä. Malli kuvaa uudistuksen etenemistä ja suosion muutosta vuodesta toiseen. Sosiologi Everett Rogersin mukaan teknologian haltuun ottajat voidaan jakaa viiteen ryhmään: uuteen innovaatioon kärkkäästi tarttuvien innovaattorien joukko (2–3 prosenttia väestöstä), heitä pian seuraava varhaisten omaksujien joukko (10–15 prosenttia), epäröinnin jälkeen innovaatioita hyödyntävä varhainen enemmistö (30–35 prosenttia), vakaaseen tilanteeseen tuleva myöhäinen enemmistö (30–35 prosenttia) ja lopuksi vitkastelijat, jotka torjuvat määrätietoisesti innovaatiota tai suhtautuvat siihen varauksellisesti (20 prosenttia). Innovaation katsotaan edenneen, jos sen ottaa käyttöön yli 16 pro-

senttia väestöstä. Jos taas innovaattorien jälkeen trendinnyttäjiksi ei tule uusia omaksujia ja jos omaksujien joukko ei kasva varhaiseksi enemmistöksi, innovaatio hiipuu.

Vaikka kyselyaineistomme on läpileikkaus, voi äänikirjojen yleistymisestä tehdä varovaisia huomioita myös innovaatioiden diffuusion näkökulmasta. Aineisto osoittaa, että äänikirjojen kuuntelu on kirjoista kiinnostuneiden joukossa valtavirtaistunut, jos rajana pidetään Rogersin asettamaa 16:ta prosenttia (vrt. Heikkilän tutkimus e-kirjojen valtavirtaistumisesta 2017, 71–76). Kirjaharrastajien joukossa vakiintuneiden (22 prosenttia) ja innokkaiden (11 prosenttia) kuuntelijoiden osuus ylittää tuon valtavirtaistumisrajan. Äänikirjat eivät siis ole enää teknologiasta innostuneiden kokeilijoiden tai utelaiden aluetta vaan osa vakiintunutta kirjakulttuuria. Vapaamuotoiset vastaukset kuvaavat yksittäisten vastaajien suhtautumisen muutosta epäröinnistä varovaisen uteliaaksi ja uuden menetelmän kokeilijaksi tai käyttäjäksi; näitä ominaisuuksia Rogers luonnehtii tyypillisiksi varhaisen enemmistön edustajien ominaisuuksiksi. Koska emme kysyneet vastaajien kokemuksia äänikirjoihin tutustumisesta tai haluttuudesta, meillä ei ole kokonaiskuvaa siitä, miten äänikirjojen kuuntelijat ovat päätyneet omaan kuuntelutapaansa.

Edellä käsiteltyjen äänikirjojen käyttöä kuvaavien jakaumien ja niihin liittyvien avovastausten perusteella voimme rajata vastaajista viisi väljää ryhmää: 1) *Äänikirjojen suurkuluttajat* kuuntelevat yli 50 ja *superkuluttajat* jopa yli 100 kirjaa vuodessa. 2) *Vakiintuneita kuuntelijoita* ovat sekä suurkuluttajat että ne, jotka kuuntelevat yli 11 kirjaa vuodessa – eli noin kirjan kuukaudessa – ja käyttävät siihen viikoittain aikaa. 3) *Kokeilijat* kuuntelevat muutaman kirjan vuodessa. 4) Niiden joukossa, jotka eivät kuuntele äänikirjoja, on *harkitsijoita* eli niitä, jotka suhtautuvat äänikirjoihin uteliaasti. Harkitsijoiden tarkkaa osuutta ei voi nähdä luvuista, mutta avovastauksissa tämä näkemys nousee esiin. 5) *Torjujat* eivät kuuntele äänikirjoja eivätkä ole niistä kiinnostuneita.

Suhtautuminen äänikirjaan: ääni lisäarvona

Kokemukset äänikirjoista ovat hyvin yksilöllisiä ja tilannekohtaisia. Sama piirre voi näyttäytyä toiselle myönteisenä, toiselle kielteisenä ominaisuutena. Pyysimme vastaajia luonnehtimaan suhtautumistaan eri kirjamuotoihin: painettuun, e-kirjaan ja äänikirjaan.⁷ Saimme tähän kysymykseen 776 avovastausta. Toisessa kysymyksessä pyysimme vertailemaan vapaamuotoisesti painetun

tai e-kirjan lukemista ja äänikirjan kuunte-
telua lukukokemuksena.⁸ Tähän vastasi
622 vastaajaa.

Analyyseissä kiinnitämme huomiota
siihen, minkälaisia merkityksiä vastaa-
jat äänikirjoihin liittävät ja minkälaisiin
diskursseihin he osallistuvat. Emme siis
ryhmittele seuraavassa kuuntelijatyyp-
pejä vaan suhtautumistapoja. Koska
kaikki kyselyn vastaajat eivät ottaneet
näihin kysymyksiin kantaa, vastausten
käsittelyssä keskitymme määrällisyy-
den sijaan havaintojen erittelyyn ja tul-
kintaan (Alasuutari 2011). Yhdellä vas-
taajalla voi myös olla useita perusteluita
ja niistä osa voi ilmentää myönteistä, osa
kielteistä suhtautumista. Seuraavassa
ryhmittelemme tapoja, joilla perustel-
laan myönteistä suhtautumista äänikir-
jojen kuunteluun.

Joustavuus ja käytännöllisyys

Tässä tavassa korostetaan formaattivaih-
toehtojen mahdollistamia erilaisia käyt-
tötapoja. Vaikka painettu kirja olisi mie-
luisin muoto, voidaan e-kirja tai äänikir-
ja valita silloin, kun painettua ei ole saa-
tavana. Formaateilla nähdään eriytynei-
tä, tilanne- ja kielikohtaisia käyttötar-
koituksia. Eriytyminen voi liittyä myös
teoslajien valintaan. Kuuntelijoilla on
vankkojakin näkemyksiä siitä, mitkä kir-
jat sopivat kuunneltavaksi ja mitkä eivät.

En halua kuunnella sellaisia kirjoja,
joiden painetuissa versioissa on kuvia.
Kuunneltaviksi sopivat parhaiten juo-
nelliset kirjat, joita painettuinkin
lukisi eteenpäin nopeasti. Esim. dek-
karit sopivat mielestäni hyvin ääneen
kuunneltaviksi.

Tuoreessa ruotsalaistutkimuksessa
osoitetaan, että äänikirjoina menesty-
vät teokset ovat tavallisesti lyhyempiä
ja syntaksiltaan yksinkertaisempia sekä
sisältävät enemmän dialogia kuin pai-
netut bestsellerit (Berglund & Dahllöf
2021).

Formaattien moninaisuus myös
mahdollistaa sen, että samaa kirjaa voi
lukea vuorotellen sekä tekstinä että
kuunnellen. Liikkumista tekstin ja ää-
nen välillä on osassa lukuaikapalvelui-
sta helpotettu niin, että sovellus muis-
taa kohdan, johon kuuntelija on jäänyt.
Silloin sama tekstikohta on mahdollista
löytää tarvittaessa myös painetusta kir-
jasta. Käytännöllisyyteen liittyvät myös
maininnat siitä, että digimuotoiset ääni-
kirjat kulkevat helposti mukana esimer-
kiksi matkoilla. Osa välttää painettuja
kirjoja siksi, että ne vievät tilaa ja ovat
epäekologisia.

Ajankäytön tehokkuus

Äänikirjan etuna pidetään sitä, että kir-
jaa kuunnellessa voi samalla tehdä jotain

muuta, kuten kävellä, hiihtää, ajaa autoa,
siivota tai tehdä puutarhatöitä. Eräs vas-
taaja kuvaa valintaansa näin: ”Äänikirja,
koska se ei vie aikaa muulta touhulta.
Saan ikään kuin lisätunteja päiviin, kun
voin tehdä kahta asiaa kerralla.” Kirjoja
siis ehtii lukea enemmän, kun mahdol-
lisia kuuntelutilanteita on kirjanluku-
tilanteita enemmän (ks. myös Tattersall
Wallin & Nolin 2020, 478–479). Taus-
talla voi nähdä myös ristiriitaisen ajatuk-
sen: vastaaja kokee, että yhtäältä luke-
minen on tavoiteltavaa toimintaa, mutta
toisaalta pelkkä lukeminen veisi aikaa
joltakin muulta. Äänikirjan myötä kirjal-
lisuudesta on tullut osalle oheistoimin-
taa, kuten esimerkiksi musiikin kuunte-
lu on jo kauan ollut. Toisaalta kuuntelu
voi toimia myös kannustimena liikkumi-
seen, jolloin ei ole yksiselitteistä, kumpi
on kumman oheistoimintaa.

Elämyksellisyys

Kuunteluympäristö voi tuoda kokemuk-
seen sellaisia merkityksiä, joissa ulkoinen
maailma ja teoksen maailma kietoutuvat
yhteen: ”Metsäpoluilla silloin tällöin
muistan, missä kohtaa kirjassa tapahtui
mitäkin. Tulee uusia paikkaan liittyviä
muistoja.” Kuunnellessa teoksen maail-
ma ja ulkopuolinen maailma resonoivat
keskenään, jolloin kirjallinen sisältö ja
reaalimaailman ympäristö merkityksel-

listävät toisiaan. Kuulokkeiden avulla voi tilan kuin tilan muuttaa osittain yksityiseksi vaikka kahvilassa tai kävelyllä. (Koepnick 2019, 13; Bull 2007, 40; Have & Pedersen 2016, 11–14.) Lukuympäristö vaikuttaa toki myös painetun kirjan lukukokemukseen, mutta äänikirjaa kuunnellessa katseen suunta on vapaampi ja samanaikainen liikkuminen helpompaa (Kuzmičova 2016b). Liike tuo kokemukseen myös kinesteettisyyden ja keholliisuuden mukanaan tuomia merkityksiä ja tuntemuksia (Koepnick 2013, 235–236). Tällaista maailmojen kietoutumista voisi kuvata Anna Kajanderin seuraten termillä *omaelämäkerrallinen materiaalisuus*, jonka myötä luku- tai kuuntelukokemus kietoutuu osaksi lukijan elämäntarinaa (Kajander 2021, 97–98).

Keskittymisen helppous

Äänikirjamyönteisyys voi tarjota myös kokemuksen hyvästä keskittymisestä. ”Äänikirja on keskittymiskyvyttömän pelastus”, sanoo eräs vastaaja.

Saavutettavuus

Yksi äänikirjan ehdottomista eduista on sopivuus niille, jotka eivät voi lukea tekstiä esimerkiksi näkövammaisen tai helposti väsyvien silmien vuoksi. Vastausten perusteella pitkään äänikirjoja kuunnelleet

näkövammaiset ovat tyytyväisiä siihen, että tarjonta on nykyisin aiempaa laajempaa ja monipuolisempaa. Heitä voi-kin pitää äänikirjojen kuuntelun edelläkävijöinä, ja äänikirjojen yleistymisellä ja arkipäiväistymisellä on nähty tärkeä demokratisoiva merkitys (Have & Pedersen 2020, 413). Jotkut vastaajat iloitsevat siitä, että näkövammaisille ja lukihäiriöisille on olemassa saavutettava vaihtoehto, vaikka eivät itse näihin ryhmiin kuuluisikaan.

Uutuudet ja kokeileminen

Myönteisenä puolena mainitaan myös se, että äänikirjojen avulla uutuuksiin voi tarttua nopeasti. Tämä kertoo myös markkinatilanteesta: äänikirjat tulevat nykyisin samaan aikaan tarjolle painetun kirjan kanssa tai nopeasti sen jälkeen. Lukijan ei tarvitse jonottaa uutuskirjaa kirjastosta tai mennä kirja-kauppaan – varsinkin jos käytössä on jokin digitaalinen palvelu. Äänikirjapalvelusta voi poimia kokeeksi sellaistaakin, mihin ei painettujen kirjojen maailmassa tulisi tarttuneeksi.

Sosiaalisuus

Äänikirjat mahdollistavat sen, että samaa teosta voi kuunnella yhdessä muiden kanssa vaikkapa autossa. Äänikirjan

kuuntelu ei siis aina vaadi vetäytymistä yksityiseen kuplaan kuulokkeet korvilla.

Rentouttavuus

Kirjan kuuntelua voidaan käyttää rentoutumiseen, esimerkiksi työasioiden saamiseen pois ajatuksista, mikä puolestaan auttaa nukahtamaan. Sovelluksissa kuuntelun aikana nukahtaminen on otettu huomioon niin, että luennan voi ajastaa lakkaamaan käyttäjän määräämän minuuttimäärän jälkeen. Nukahtamisavun lisäksi äänikirjoilla on tutkittu olevan muitakin hyvinvointifunktioita, kuten stressin vähentäminen, yksinäisyyden torjunta ja mielen rauhoittaminen (Tattersall Wallin 2021/2022).

Ääni

Edellä mainitut merkitykset liittyvät ennen kaikkea kuuntelemisen tilanteisiin ja tapoihin. Myös ääni ja luenta ovat tärkeitä: ”Äänikirja on vaivattomin ja voi rikastaa lukukokemusta. Esim. *Alastalon salissa* oli antoisampi, kun sen kuunteli Yle Areenasta.” Vaivattomuus liittyy lukemisen tapoihin, kun taas antoisuus kuvaa sisällön ja muodon tarjoamaa kokemusta. Eräs vastaaja vertaa, että kuuntelu on ”immersiivisempää” kuin lukeminen. Tutkimusten mukaan *immersiossa* eli uppoutuvassa kokemuksessa lukija

eläytyy lukemaansa siten, että kognitiiviset toiminnot suuntautuvat tarinaan täysin ja tempautuminen näkyy myös kehollisina reaktioina (Kaakinen 2022, 116–117; Huotilainen 2022, 133–134). Kokonaisvaltaista kokemusta kuvataan aineistossamme esimerkiksi näin: ”Voi eläytyä äänimaailmaan. Kädet vapaina, tuntuu kuin olisi tapahtumien keskusteissa. Ihana puuhastella puutarhasa ja samalla kuunnella kirjaa.” Sitaatisia käy ilmi se, miten tilanne, mieluisa tekeminen ja kirjan kuunteleminen yhdessä muodostavat eläytyvän kokemuksen.

Suhtautuminen äänikirjaan: ääni kokemuksen kaventajana

Myönteisissä näkemyksissä korostuivat äänikirjan mahdollistamat tilanteet. Kielteisissä suhtautumistavoissa äänikirjoja lähestytään erityisesti puutteiden tai käyttöön liittyvien vaikeuksien kautta.

Keskittymisen vaikeus

Keskittymisvaikeuden syyksi mainitaan se, että äänikirja etenee liian hitaasti tai liian nopeasti ja se, että jokin muu tekeminen tai ärsyke vie huomion. Nämä vastaajat kokevat tai uskovat, että uppoutuva lukeminen onnistuu paremmin painetun kirjan parissa: ”En usko että pys-

tyisin keskittymään äänikirjaan, ajatukset lähtisivät harhailemaan.”⁹

Mieleenpainamisen vaikeus

Äänikirjojen kielteisenä piirteenä mainitaan myös se, että kuunneltu teos ei jää mieleen yhtä hyvin kuin luettu kirja tai että sitä on vaikea omaksua. ”Kokeilin joskus äänikirjoja (esim. automaattikoilla), mutta ei niistä jää oikein mitään mieleen, joten koin kuuntelemisen vähän turhaksi.”

Pakkotahtisuus

Kielteisenä piirteenä pidetään äänikirjan määrättyä tahtia ja joustamattomuutta. Kirjassa haluttaisiin joskus palata taaksepäin tarkistamaan aiemmin tapahtunutta, henkilöiden tai paikkojen nimiä ja muita yksityiskohtia. Vaikka siirtyminen äänikirjan ja e-kirjan välillä olisi mahdollista, tätä ei vastausaineistomme perusteella käytetä yksityiskohdientarkistamiseen, vaan lähinnä siirtymiseen formaatista toiseen.

Äänikirja ei anna mahdollisuuksia pysähtyä pohtimaan luettua tai omia ajatuksia yhtä luontevasti ja vaivattomasti kuin painettu kirja. Äänikirjasta puuttuu painetun kirjan selailtavuus (ks. Kajander 2020). Toisaalta tämäkin puute on toisen vastaajan mielestä etu: ”Äänikir-

joissa en lue etukäteen loppuratkaisua kuten paperikirjassa.” Äänikirja voi tuntua liian hitaalta verrattuna omaan luku- tahtiin. ”Olen nopea lukija, joten äänikirja on minulle hidassoutuista ja lisäksi se vaatii sen, että ei ole melua ympärillä.” Nopeille lukijoille äänikirja ei tarjoa sitä edellisessä luvussa kuvattua tunnetta, että kirjoja ehtisi lukea enemmän.

Laitesidonnaisuus

Haluttomuutta tarttua äänikirjaan lisää se, että elämässä joutuu nykyisin muutenkin käyttämään paljon tekniikkaa ja digitaalisia laitteita. Kirjan lukeminen painetussa muodossa tarjoaa tälle hyvän vastapainon (ks. myös Kampen Kristensen 2019; La Rosa 2023). Myös kuulokkeiden käytön epämieluisuus mainitaan.

Suunnittelematon nukahtaminen

Kuuntelun unettavuus mainitaan äänikirjan huonona puolena. Suunnittelematon nukahtaminen vaikeuttaa oikeaan kohtaan palaamista.

Sopivien tilanteiden puuttuminen

Jotkut vastaajat mainitsevat, että heillä ei ole sopivia tilaisuuksia kuunteluun. Kotona ei ole kenties rauhaa, ja ulkona ei haluta peittää luonnon ja ympäristön ääniä.

Vertaaminen ”oikeaan” kirjaan

Äänikirjan kielteiseksi koettuja piirteitä esitetään jonkin verran myös jyrkässä sävyssä. Osa on joskus kokeillut kuuntelua ja todennut, ettei muoto ole heille sopiva, mutta toisilla vastustus on periaatteellista: ”äänikirja ei ole kirja”. ”En ole koskaan vielä kuunnellut kirjaa mutta olen sitä mieltä ettei se ole lukeamista. Siinä nähkääs ei lueta vaan kuunnellaan.” Negaation käyttö näissä esimerkeissä ilmentää sitä, että kirjoittaja reagoi johonkin oletettuun väittämään (Vitikka 2022) ja osallistuu siten äänikirjoista käytävään yleiseen diskurssiin. Huomiota kiinnittävä, kommunikatiivinen partikkeli ”nähkääs” puolestaan osoittaa, että kirjoittaja osoittaa esittävänsä näkemyksensä vastaanottajalle. Sananvalinta tuo vastaukseen ja näennäisen itseäänselvyyden toteamiseen myös leikkisyyttä, joka vähentää ilmauksen jyrkkyyttä.

Joku ilmaisee asian jopa niin, että äänikirjat ovat ”huuhaata”, ja joku kertoo tuntevansa äänikirjoja kohtaan ”vastenmielisyyttä”. Tällaiset avoimen pejoratiiviset ilmaukset ovat kyselyaineistossa kuitenkin harvinaisia. Muutama vastaaja tuo ilmi näkemyksen, että äänikirjat pitäisi nähdä esitystaitena eikä kirjallisuutena. He eivät sinänsä arvostele äänikirjojen kuuntelua, vaan sitä, että ääni-

kirjat rinnastetaan kirjoihin.

Kielteisissä suhtautumistavoissa koostuu vertaaminen painettuun kirjaan kaiken kaikkiaan vahvemmin kuin positiivisissa, joissa puolestaan nousevat esiin äänikirjojen mahdollistamat erilaiset lukutilanteet. Vertailevassa katsannossa korostetaan painetun kirjan ominaisuuksia ja siihen liittyviä tottumuksia, joihin verrattuna äänikirjan tarjoama kuuntelukokemus jää toiseksi. Näin kommentoineet ovat joka tapauksessa kokeilleet äänikirjoja eli he ovat osoittaneet kiinnostusta formaattia kohtaan. Kaikilla vastaajilla ei ole äänikirjoista omakohtaista kokemusta, vaan he ovat muodostaneet kantansa muulla tavoin. Monelle ajatus äänikirjan kuuntelusta on yksinkertaisesti vieras eikä tunnu keilun arvoiselta.

Suhtautuminen äänikirjatallenteen lukijaan

Äänikirjatallenteen lukijan tai esittäjän osuus on äänikirjalle keskeinen, tekstinä luettavista teoksista poikkeava ominaisuus. Äänikirja on tulkinta alkuperäisestä kirjoitetusta muodosta, eräänlainen adaptaatio, vaikka se pyrkisikin olemaan uskollinen kirjoitetulle tekstille. Oma lukunsa ovat suoraan äänikirjoiksi tuotetut tekstit tai tekstimaailmat, joita saatetaan muokata käännettäessä eri

maihin ja kielialueille sopiviksi, aina tahtumapaikkojen vaihtamista myöten (Linkis 2021a). Toki nekin ovat useimmiten ensin tekstiä, sitten ääntä.

Kartoitimme kyselyssä sitä, kuinka paljon äänikirjan kuuntelijat kiinnittivät huomiota lukijaan ja lukutapaan.¹⁰ Lähes 90 prosenttia (n=685) vastaa kiinnittävänsä huomiota lukijaan, kun asiaa kysyttiin kyllä/ei-kysymyksellä. Jonkin verran on niitäkin, joille lukijalla ei ole merkitystä: noin kymmenen prosenttia vastanneista ei kiinnitä huomiota siihen, kuka lukee tai miten kirja on luettu. Vapaamuotoisissa vastauksissa¹¹ muutama tuo esiin sen, että heidän on helppo tottua ääneen kuin ääneen. Myös nykyisten äänitysten kauttaaltaan korkeatasoinen laatu mainitaan. Vapaissa vastauksissa vastaajat myös tarkentavat näkemyksiään siitä, mikä on luennassa tärkeää.

Näkemykset hyvästä äänikirjan lukijasta vaihtelevat paljon, joten kaikkia kuuntelijoita miellyttävää lukijaa tuskin onkaan. Erityisesti kysymys tulkitsevasta lukutavasta jakaa näkemyksiä: On niitä, jotka suosivat mahdollisimman neutraalia lukutapaa eli sitä, että kirja nimenomaan luetaan, ei näytellä. Tämä ilmaistaan usein kieltomuotojen avulla: ”ei saa eläytyä” tai ”ei saa olla teatraalinen”, ja lisäyksenä ”ei ainakaan liikaa”. Perusteluna on esimerkiksi se, että kuuntelijalle täytyy jättää mahdollisuus tulkita itse.

Eläytyvää esitystapaa puolestaan perustellaan sillä, että fiktiossa henkilöiden tulee erottua helposti toisistaan. Eläytymistä luonnehditaan myös kompromissimaisesti: ”Sopiva eläytymisen taso: Jotain kuunnelman ja monotonisen väliltä.” Sana ”monotoninen” on vastauksissa yleensä kielteisessä merkityksessä, kun taas ”neutraali” ja ”tasainen” ovat myönteisiä ja toivottavia ominaisuuksia. Osa vastaajista sanoo, että ääni ei saisi olla ”liian persoonallinen”.

Tulkitsevan luennan lisäksi vastaajat nostavat esiin näkemyksiä äänen sävykkyydestä, äänenväristä tai -korkeudesta. Noin joka neljäs vastaaja (n=543) käyttää kuvailevaa adjektiivia ”miellyttävä”. Muita kuvailevia mainintoja ovat ”vivahteikas”, ”ystävällinen” tai ”pehmeä”. Joidenkin maininta siitä, että äänen täytyy olla ”omaan korvaan” miellyttävä, kertoo vastaajien olevan tietoisia mieltymysten subjektiivisuudesta.

Tärkeänä pidetään myös selkeyttä. Siihen liittyvinä ominaisuuksina mainitaan artikulaatio, luonnollinen rytmi, painotus ja intonaatio. Hyvänä pidetty lukija jäsentää tekstiä niin, että eri osiot ja siirtymät on helppo ymmärtää. Kuuntelijoilla on vankkoja näkemyksiä myös vieraskielisten nimien ja sanojen ääntämistavoista. Vääränlaisen tai joskus myös liian korrektiin ääntämisen takia teoksen kuunteleminen voi jäädä kesken.

Vaikeasti määriteltävä toive on, että äänen tulisi olla kirjaan ”sopiva”. Osa vastaajista liittää sopivuuden tarinaan, osa aiheeseen, päähenkilöön, tyyliin tai miljööseen. Sopivuus voi tarkoittaa esimerkiksi kuuntelijan olettamaa lukijan sukupuolta tai ikää. Sopivuuteen liittyvät myös maininnat siitä, että luennan olisi oltava ”uskottava” tai ”luonteva”. Tietokirjallisuudessa taas lukijan olisi hyvä kuulostaa siltä, että on kiinnostunut aiheesta.

Osalle vastaajista on muodostunut omia suosikkilukijoita, jotka he osaavat mainita nimeltä: ”Kunhan on joko Jukka Pitkänen tai Lars Svedberg niin kelpaa!” Joku kertoo, että on etsinyt uutta luettavaa tietyn lukijan mukaan. Vastaavasti jos luenta ei miellytä, ei saman lukijan esittämänä välttämättä halua kuunnella mitään muutakaan, tai kuunteleminen voidaan jättää kesken ja siirtyä tekstiin. Erityisesti omaelämäkerrallisten ja tsi-pohjaisten teosten kohdalla mainitaan kiinnostavana lisänä, jos kirjailija itse antaa tekstilleen äänen.

Äänikirjatallenteen lukijan merkitys on siis suuri. Hän on esittäjä ja yksi äänitetyn teoksen tekijöistä. Äänikirjallisuuden erot tekstimuotoisiin kirjoihin eivät liity vain tekniikkaan, alustoihin ja jakelukanaviin, vaan myös tekijyyteen ja esitystaitoihin. Kuuntelukokemukseen se tuo mukaan inhimillistä läsnä-

oloa (Kuzmičova 2016a; Linkis 2021b), johon kuuntelija voi esimerkiksi kiintyä tai ärsyyntyä. Aineistomme vastauksissa tätä osoittaa se, että tiettyjä lukijoita suositaan tai kartetaan, ja vääränlaiseksi koettu luenta voi saada keskeyttämään kirjan kuuntelun kokonaan.

Suhtautuminen kirjallisuuteen ja lukemiseen

Jos tarkastellaan erityisesti suur- ja superkuluttajien eli yli 50 äänikirjaa vuodessa kuuntelevien lajimieltymyksiä, huomataan, että he suosivat lähes kaikkia lajeja suhteellisesti enemmän kuin koko vastaajaryhmä. Kysymyksessä sai valita niin monta lajiryhmää kuin halusi. Kolme suosituinta lajiryhmää kaunokirjallisuudessa ovat samat kuin koko kyselyn vastaajilla: nykyromaanit (85/80 prosenttia), klassikot (69/62 prosenttia) ja historialliset romaanit (65/51 prosenttia). Äänikirjojen kuuntelijat suosivat koko vastaajaryhmää enemmän myös viihteellisiä tai juonivetoisia lajeja, kuten romanttista viihdettä, feelgood-kirjallisuutta, huumoria ja jännitystä.¹² Äänikirjojen kuuntelijoiden lajimieltymyksiä voisi kuvailla monipuolisiksi ja kaikkiruokaisiksi eli avoimeksi asennoitumiseksi eri tyyleyjä ja lajeja kohtaan (ks. Purhonen ym. 2014, 343; Alasuutari 2009, 96, 100).

Myös tietokirjoissa äänikirjojen suurkuluttajat suosivat kaikkia lajiryhmiä tai kirjatyypppejä tasaisesti hieman enemmän kuin koko vastaajaryhmä. Suosituin lajiryhmä on sama kuin koko vastaajaryhmällä eli muistelmat, elämäkerrat ja tosielämän kokemukset. Prosenttiosuus (86 prosenttia) on kuitenkin tässä ryhmässä suurempi kuin koko ryhmällä (73 prosenttia). Seuraavaksi suosituimmat lajiryhmät äänikirjojen kuunteliijoilla olivat tutkimus- ja tiedepohjaiset kirjat (58 prosenttia), harrastuksiin liittyvät kirjat (58 prosenttia) sekä tarinalliset tai journalistiset tietokirjat (57 prosenttia). Samat lajiryhmät nousivat esiin myös koko vastaajaryhmällä hieman pienemmin prosenttiosuuksin.

Luvuista ei näe sitä, mitkä kirjat tämä suurkuluttajien ryhmä kuuntelee ja mitkä lukee tekstinä. Ne kuitenkin osoittavat, että äänikirjojen suurkuluttajat kuuntelevat ja lukevat eri lajeja avoimesti ja laaja-alaisesti.

Kaiken kaikkiaan kyselyn vastauksista kuvastuu se, että aktiivisen lukemisen kulttuuri on monimuotoista paitsi lajien, myös formaattien osalta. Voidaankin ajatella, että monien lukijoiden arvostama ajatus kaikkiruokaisesta luku-tavasta (Purhonen ym. 2014; Suomalainen, tulossa) on laajentunut käsittämään paitsi kirjojen sisältöjä, myös tapoja lukea. Monet liikkuvat luontevasti eri lu-

kutapojen välillä, ja kirja luetaan siinä formaatissa, joka sattuu olemaan saatavana. Äänikirjan kuuntelemisesta on tullut monelle osa rakasta harrastusta painetun kirjan rinnalle, mutta ei korvaamaan painettua, kuten myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran äänikirjoja koskeva keruuaineisto vuodelta 2021 osoittaa (SKS 2021).

Suhtautumista eri formaatteihin voi selittää se, mitä ominaisuutta vastaaja pitää tärkeänä kirjallisuudessa, kirjoissa tai lukemisessa toimintana. Monet vastaajat kokevat, että äänikirja ei parhaalla tavalla tuo esiin kirjallisuuden tai sanataiteen piirteitä, kuten kielen, kerronnan ja rakenteen keinoja. Tämän takia he eivät ole kiinnostuneita äänikirjoista tai valitsevat tarkkaan, mitkä kirjat lukevat, mitkä kuuntelevat.

Joillakuilla valinta tekstin ja äänen välillä liittyy pikemminkin siihen, min-kälaisena lukijana tai kuuntelijana he itseään pitävät. Jos kokee, että ei pysty keskittymään äänikirjaan yhtä hyvin kuin tekstiin, valitsee kuunneltavakseen esimerkiksi keveinä tai viihteellisinä pitämiään kirjoja. Moni mainitsee kuuntelevansa erityisesti juonivetoista tai rakenteeltaan suoraviivaista kirjallisuutta. Osa taas kuvailee itseään lukijaksi, joka haluaa välillä pysähdellä pohtimaan lukemaansa, joten äänikirja ei sovi heille.

Jotkut vastaajat näkevät kirjallisuus-

den ennen kaikkea sisältöinä tai jopa tarinoina, joten heille ei ole eroa sillä, missä muodossa tähän sisältöön tutustuu. Eräs vastaaja kuvaa asiaa näin: ”Vielä pari vuotta sitten painettu kirja oli todella tärkeä, nyt kaikkia kokeiltuani ymmärrän niiden eroavan toisistaan, mutta tarjoavan silti saman tekstin, saman tarinan.”

Niille, joiden lukuharrastukseen kuuluu ajankohtaisten teosten tai keskusteluaiheiden seuraaminen, äänikirjat sopivat hyvin. He korostavat kommentissaan helppoa saatavuutta. Äänikirjapalveluissa on myös muita kuin suomen- ja ruotsinkielisiä kirjoja, joita ei välttämättä löydä kirjastoista tai kirjakaupoista.

Osalla vastaajista suhtautumiseen vaikuttavat erityisesti kirjan materiaaliset ominaisuudet. Painettua kirjaa kuvataan vahvasti tunnepitoisilla sananvalinnoilla (”rakkain”, ”ensirakkaus”, ”luksesta”, ”kotoisa”). Myös kirjan tuoksuun liittyy myönteisiä tuntemuksia (ks. myös Kajander 2020). Tunnepitoisten ilmausten rinnalla toistuu myös ilmaus ”paras käyttöliittymä”, jonka taustalla on vertaaminen digitaalisiin formaatteihin. Painettu kirja ei tarvitse sähköä eikä nettiyhteyttä ja on siksi aina toimiva. Tärkeinä ominaisuuksina pidetään myös kirjan konkreettisuutta, selailtavuutta, paperin laatua ja tuntua sekä visuaalisten ominaisuuksien, kuten kansii-

taiteen, merkitystä. Koetaan myös, että kirjan kokonaisuus on helpoin hahmottaa painetusta kirjasta. Erityisesti sellaiset kirjat, joissa on kuvia, graafeja, hake-
mistoja, sisällysluetteloita tai tietolaatikoita, ovat monen mielestä parhaimmillaan painettuina.

Äänikirjoja koskevien kommenttien taustalta voi myös lukea reaktioita yleiseen keskusteluun äänikirjoista ja niiden vaikutuksista kirjallisuuteen ja kirjalaan. Vastaajissa on niitä, jotka kommentoivat äänikirjoista käytävää julkista keskustelua ja pitävät kritiikkiä ja vastakkainasettelua tarpeettomana. Myös huoli tekijöiden saamista korvauksista nousee esiin. Se osoittaa, että esimerkiksi kirjailijoiden ja kirjailijajärjestöjen julkisuudessa esittämät huolet kirjailijoiden tulonmuodostuksesta tunnetaan (Suomen Kirjailijaliitto 2020).

Lopuksi: Huomioita muutoksista

Vaikka tutkimuksemme kyselyaineisto on poikkileikkaus yhdestä ajan hetkestä, se houkuttaa katsomaan vastauksia myös muutoksen näkökulmasta. Olisi ollut hienoa saada monipuolisemmin tietoa myös äänikirjojen käyttöönotosta ja kuuntelutapojen muutoksista matkan varrella tähänastisen käytön ja suhtautumisen ohella. Nyt eri vaiheita koskevat huomiot jäävät vastaajien spontaanien nostojen varaan.

Tekemässämme kyselyssä äänikirjojen kuuntelu on vain yksi lukemiskulttuurin osa-alue; selvää on, että äänikirjojen kuuntelun erityispiirteitä kannattaa tutkia lisää.

Kyselyn määrälliset tulokset voidaan pelkistää yleisellä tasolla melko triviaalisti: on niitä, jotka kuuntelevat enemmän ja mieluummin kuin lukevat, niitä, jotka lukevat enemmän ja mieluummin kuin kuuntelevat ja niitä, jotka tekevät kumpaakin tasapainoisesti. Suhtautumistapojen laadullinen analyysi osoittaa, että myönteisissä suhtautumisvoissa korostuvat kuuntelemisen tilanteiset mahdollisuudet, kielteisissä näkökannoissa kuuntelemisen vaikeudet verrattuna tekstin lukemiseen. Lähempi tarkastelu tuo esiin, että lukijat rakentavat formaattivalinnoillaan omannäköisiä lukumailmoja. Lukemisen tavat ja lukukokemusten merkitykset ovat yksilöllisiä, vaikka painetun kirjan ja äänikirjan ominaisuuksien arvostuksista löytyy yhteisiä virtoja.

Kyselymme fokuksessa on kirjojen kuuntelu ja lukeminen, ei kirjallisuus tai kirjavalinnat sinänsä. Digitaaliset jake-
lukanavat voivat kuitenkin kerätä ja käyttää kuluttajatieta uudella tavalla. Luku-
aikayritykset saavat tietoa käyttäjien taustatiedoista, eri ryhmille tyypillisistä valinnoista, suosikkilajeista, kuuntelujaksojen pituudesta ja kesken jääneistä

kirjoista. Tietoa voidaan hyödyntää sekä julkaisupäätöksissä että markkinoinnissa. Tämä näkökulma tarvitsee lisätutkimusta esimerkiksi osana koko muuttuvaa digitaalista mediatiloutta, jossa niin kirjallisuuden tuottajat kuin vastaanottajatkin toimivat. Mediatiloudessa myös lukijoiden valinnoilla, arvioilla, pisteytyksillä ja suosituksilla on vaikutusta (Linko & Lindh, tulossa). Luku-
kokemuksiin keskittyvässä tutkimuksemme emme käsittele sitä, millä mekanismeilla algoritmit ja digitaalinen ympäristö ohjaavat valintoja (ks. digitaalisuudesta tarkemmin esim. Roine & Piippo 2021; Kangaskoski 2021).

Aineistomme ei anna mahdollisuutta arvioida, onko äänikirjojen suosio ohjaamassa kirjallisuuden kehitystä kohti uusia esitystapoja, esimerkiksi kielletään ja kerronnanaltaan yksinkertaisempia (Berglöf & Dahllöf 2021) tai affektiivisesti palkitsevampia tekstejä (Kangaskoski 2021). Emme myöskään pysty arvioimaan, miten kattavasti erilaiset teoslajit painottuvat tarjonnassa tai millaisia kuuntelijaprofileja syntyy. Tässä tutkimuksessa äänikirjojen suurkuluttajat ilmaisevat olevansa kiinnostuneita monenlaisesta kirjallisuudesta, vaikka saattavat valita kuunneltavaksi eri kirjoja kuin luettavaksi.

Kyselyssä äänikirjoiksi miellettiin pääosin teokset, jotka ilmestyvät myös

painettuna. Äänikirjan suhde painettuun kuitenkin elää koko ajan, eikä kaikille äänikirjoille ole enää painettua vastinetta. Äänikirjapalveluilla on myös omaa tuotantoa, teoksia tai teosmuotoja, jotka ovat syntyneet äänikirjoiksi, eivät painetun kirjan ääneen luetuksi rinnakkaisteokseksi.

Äänikirjalle mahdollisia ulottuvuuksia voi tarjoutua esimerkiksi esitävien taiteiden suunnasta. Mahdollista on, että tulevaisuudessa äänikirjatalleteen lukijat tulevat mukaan jo kirjan tekovaiheeseen, ”kanssatekijöiksi” kirjaa suunnittelemaan (Nygqvist 2021). Äänikirjamarkkinoille tulee eri tavoin rikastettuja teosmuotoja, jotka hyödyntävät yhä luovemmin äänen mahdollistamia keinoja.¹³ Myös aineistomme perusteella erityisesti tosipohjaisissa teoksissa lisäarvona pidetty tekijän esiintyminen lukijana saattaa entisestään yleistyä. Kirjailijan ei kuitenkaan tarvitse lukea koko kirjaa, vaan hän voi esimerkiksi lausua esipuheen tai jälkisanat ja käydä siten esittäytymässä kuulijoille. Tällaisen kirjailijan läsnäolon on nähty olevan jatkumoa sosiaalisen median mahdollistamalle suoralle yhteydenpidolle kirjailijan ja hänen yleisönsä välillä (Have & Pedersen 2020, 418), mikä korostaa tekijän merkitystä tekstimäisyyden sijaan. Ilmiössä voi nähdä yhtäläisyyksiä myös narratiivisen ja kokemuksellisen tieto-

kirjallisuuden sekä omaelämäkerrallisen kaunokirjallisuuden suosion kanssa (Virtanen, Hiidenmaa & Nummi 2020; Mäkelä ym. 2020).

Voidaan ajatella, että äänikirjojen tuottajat ovat ottamassa yhä laajemmin käyttöönsä painetun kirjallisuuden historiasta ja käytänteistä tuttuja keinoja, kuten jaksottunutta muotoa (ks. esim. Piippo & Roine, 2020) sekä tapoja uudistaa sisältöä – esimerkiksi uusien esipuheiden ja tulkintojen avulla sekä toimitettuina kokoelmina ja antologioina. Toisaalta äänikirjan kehitykseen vaikuttavat teknologisten innovaatioiden luomat mahdollisuudet. Esimerkiksi koneääntä kehitetään yhä enemmän vastamaan inhimillistä puhetta, joten on odotettavissa, että sen käyttö lisääntyy äänikirjatuotannoissa.

Aineistomme perusteella voi päätellä, että erilaiset lukutavat eivät syrjäytä toisiaan. Vaikka joku lukija olisi luopunut painetuista kirjoista ja siirtynyt äänikirjoihin, on toinen saattanut löytää painettujen kirjojen lukemisen äänikirjojen avulla uudelleen. Kirjallisuuden harrastajista monet liikkuvat sujuvasti lukutapojen välillä jopa saman teoksen aikana. Lukuaikapalvelun jäsenyys voi osaltaan myös lisätä tietoa kiinnostavista kirjoista, vaikka ne lopulta luettaisiin painettuina.

Äänikirjaa voi pitää asteittaisena in-

novaationa siinä mielessä, että se jatkaa aikaisempaa käytäntöä kirjojen kuuntelusta, mutta siirtää sen laajemmalle yleisölle ja hyödyntää kehittyneempää teknologiaa kuin edeltävät vaiheet erillisine tallennusvälineineen ja laitteineen. Toisaalta se muuttaa kirja-alan tulonmuodostusta, tekijänoikeustulojen jakaumaa ja painettujen teosten myyntiä ja lukemista. Näin sitä voi kirjallisuuden kannalta tarkastella niin sanottuna luovana tuhona, joka hävittää jotain vanhaa ja vakiintunutta, mutta antaa tilaa kokonaan uudenlaisille toimintoille. Nähtäväksi jää, kuinka paljon se vaikuttaa kirjallisuuteen, teoslajeihin, esitystapoihin ja lukemisen kulttuuriin.

VIITTEET

1. Äänikirjojen myynti on noussut 2,4 miljoonasta (2017) 33 miljoonaan (2021) euroon: <http://tilastointi.kustantajat.fi/vuositalasto/aanikirjojen-myynti/2021>
2. Muuttuva lukijuus on Suomen Kulttuurirahaston rahoittama kaksivuotinen hanke, jossa tutkitaan lukemisen tapoja, kokemuksia ja merkityksiä. Sen toteutuspaikka on Helsingin yliopisto ja johtaja professori Pirjo Hiidenmaa.
3. Lomakkeen kysymykset ovat luettavissa hankkeen blogissa osoitteessa <https://blogs.helsinki.fi/muuttuvalukijuus/kirjat-elamassani-kysely/>.
4. Demografisiin muuttujiin perustuva kuvaus kyselyyn vastanneista on luettavissa hankkeen blogissa osoitteessa <https://blogs.helsinki.fi/muuttuvalukijuus/kyselyynvastanneet/>. Suurin osa vastaajista on korkeasti koulutettuja naisia, jotka asuvat Etelä- tai Länsi-Suomessa.
5. ”Kysymys 1.6. Äänikirjojen kuuntelu. Valitse itseäsi parhaiten kuvaava vaihtoehto. Arvioni mukaan kuuntelen äänikirjoja vuodessa suurin piirtein: en yhtään / 1–5 / 6–10 / 11–20

/ 21–30 / 31–40 / 41–50 / 51–60 / 61–70 / 71–80 / 81–90 / 91–100 / yli 100 äänikirjaa.”

6. ”Kysymys 7.2. Kuunteleto kirvoja? Valitse sopivin vastaus. Kuuntelen äänikirjaa joka päivä. / Kuuntelen äänikirjaa joka viikko. / Kuuntelen äänikirjoja silloin tällöin. / En kuuntele äänikirjoja koskaan.”
7. ”Kysymys 7.6. Kerro suhtautumisestasi eri kirjamuotoihin (painettu kirja, e-kirja ja äänikirja).”
8. ”Kysymys 7.10. Miten äänikirjan kuuntelukokemus mielestäsi eroaa tekstimuotoisen kirjan lukukokemuksesta?”
9. Lotta-Sofia La Rosan & Aku-Ville Lehtimäen (2021) empiirinen tutkimus osoitti, että 14–15-vuotiaat uppoutuivat kertovaan kirjallisuuteen yhtä hyvin tekstiä lukiessaan kuin äänikirjaa kuunnellessaan. Formaatin sijaan oppoutumisen kokemukseen vaikutti lukijan oma motivaatio.
10. ”Kysymys 7.2. Jos kuuntelet äänikirjoja, kiinnitätkö huomiota äänikirjan lukijaan? Kyllä / en.” 685 vastaajaa eli noin 72 % koko kyselyn vastaajista vastasi tähän kyllä/ei-kysymykseen. Tämä määrä on suurempi kuin se, joka ilmoittaa kuuntelevansa.
11. ”Kysymys 7.4. Mitkä piirteet ovat mielestäsi tärkeitä äänikirjan lukijassa?” Tähän kysymykseen saimme 543 vastausta, mikä vastaa suurin piirtein niiden osuutta, jotka ilmoittivat kuuntelevansa äänikirjoja.
12. Monivalintakysymyksestä oli teknisen virheen vuoksi jäänyt pois lajiryhmä ”Dekkarit ja rikoskirjallisuus”. Vastaajia ohjeistettiin valitsemaan kohta ”Muu” dekkareita varten, mutta on todennäköistä, että dekkareiden osuus olisi ollut näkyvämpi, mikäli se olisi ollut valikossa omana kohtanaan.
13. Esimerkkejä rikastetuista kirjoista: Lauerma, Hannu: *Kiehtova mieli* (Storytel 2022), jossa käsikirjoittaja-ohjaaja Sami Kuusela haastattelee vankilapsykiatri Hannu Lauermaa ja näyttelijä Carl-Kristian Rundman lukee Lauerman kolumneja; Kuustonen, Mikko: *Omaelämäkertä* (Johnny Kniga 2022), jonka äänikirjaversiossa on mukana äänimaisema ja albumillinen uutta musiikkia; Korttesuo, Katleena: *Rikospaikkana Vastaamo* (Tammi 2022), joka on yhdistelmä äänikirjaa ja podcast-muotoisia asiantuntijahaastatteluja

AINEISTO

Muuttuva lukijuus -hankkeen Kirjat elämässäni -kyselyn vastausaineisto

LÄHTEET

- Alasuutari, Pertti (2009) Snobismista kaikki-ruokaisuuteen: Musiikkimaku ja koulutustaso. Teoksessa Mirja Liikkanen (toim.) *Suomalainen vapaa-aika*. Helsinki: Gaudeamus, 81–100.
- Alasuutari, Pertti (2011) *Laadullinen tutkimus 2.0*. 4. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Bahtin, Mihail (1991 [1963]) *Dostojevskin poetiikan ongelmia*. Suom. Tapani Laine & Paula Nieminen. Helsinki: Orient Express.
- Bahtin, Mihail (2013 [1986]) The Problem of Speech Genres. Käänt. Vern W. McGee. Teoksessa Caryl Emerson & Michael Holquist (toim.) *Speech Genres & Other Late Essays*. Austin: The University of Texas Press, 60–102.
- Berglöf, Karl & Dahllöf, Mats (2021) Audio-book stylistics: Comparing print and audio in the bestselling segment. *Journal of Cultural Analysis* 11 (2021), 1–30. <https://doi.org/10.22148/001c.29802>
- Bull, Michael (2007) *Sound Moves. iPod Culture and Urban Experience*. London & New York: Routledge.
- Colbjørnsen, Terje (2015) The accidental avant-garde: Audiobook technologies and publishing strategies from cassette tapes to online streaming services. *Northern Lights* 13(1), 83–103. https://doi.org/10.1386/nl.13.1.83_1
- Du Bois, John W. (2007) The stance triangle. Teoksessa Robert Englebretson (toim.) *Stancetaking in Discourse. Subjectivity, evaluation, interaction*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 139–182.
- Ekhholm, Kai & Repo, Yrjö (2021) *Lukemisen aika. Eikö Suomessa lueta tarpeeksi?* Helsinki: Siltala.
- Eskola, Katarina (1990) *Lukijoiden kirjallisuus Sinuhesta Sonja O:hon*. Helsinki: Tammi.
- Eskola, Katarina & Linko, Maarja (1986) *Lukijan onni. Poliitikkojen, kulttuurieläinten ja kirjastonkäyttäjien kirjallisista mielipyyksistä*. Helsinki: Tammi.
- Hanifi, Riitta (2021) Lukeminen muutoksessa. Teoksessa Riitta Hanifi, Juha Haaramo & Kaisa Saarenmaa (toim.) *Mitä kuuluu vapaa-aikaan? Tutkimus, tieto ja tulkinat*. Tilastokeskus, 133–157.
- Have, Iben & Pedersen, Birgitte Stougaard (2016) *Digital Audiobooks: New Media, Users, and Experiences*. Milton: Routledge.
- Have, Iben & Pedersen, Birgitte Stougaard (2020) The audiobook circuit in digital publishing: Voicing the silent revolution. *New*

Media & Society 22(3), 409–428. <https://doi.org/10.1177/1461444819863407>

Heikkilä, Harri (2017) *Tämä ei ole kirja: sähkökirjan valtavirtaistumisen haasteet*. Helsinki: Aalto-yliopisto.

Herkman, Juha & Vainikka, Eliisa (2012) *Lukemisen tavat: lukeminen sosiaalisen median aikakaudella*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hiidenmaa, Pirjo (2000) Lingvistinen tekstin tutkimus. Teoksessa Arja Piirainen-Marsh & Kari Sajavaara (toim.) *Kieli, Diskurssi & Yhteisö*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto, 61–190.

Huotilainen, Minna (2022) Lukeminen kehollisena toimintana: rauhoittavat mekanismit, empatia ja peilaavat aivoprosessit. Teoksessa Päivi Kosonen ja Juhani Ihanus (toim.) *Hoitava lukeminen. Teoreettisia ja käytännöllisiä näkökulmia lukemistyöhön*. Tampere: Vastapaino, 127–139.

Jaffe, Alexandra (2009) Introduction. The sociolinguistics of stance. Teoksessa Alexandra Jaffe (toim.) *Stance. Sociolinguistic Perspectives*. Oxford, New York: Oxford University Press, 3–28.

Kaakinen, Johanna (2022) Lukemisen vaikutukset: emootio, oppoutuminen ja sosiaalinen kognitio. Teoksessa Päivi Kosonen ja Juhani Ihanus (toim.) *Hoitava lukeminen. Teoreettisia ja käytännöllisiä näkökulmia lukemistyöhön*. Tampere: Vastapaino, 111–125.

Kajander, Anna (2020) *Kirja ja lukija digitaalisoituvassa arjessa*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kajander, Anna (2021) Omaelämäkerrallinen ja digitaalinen materiaalisuus lukukäytäntöjen tutkimuksessa. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 2/2021, 84–101. <https://doi.org/10.30665/av.102491>

Kampen Kristensen, Linn-Birgit (2019) How to choose a format: Consumers' evaluation in choosing a format for reading books in Norway. *Journal of Electronic Publishing* 22(1). <https://doi.org/10.3998/3336451.0022.102>

Kangaskoski, Matti (2021) Digitaalisten kulttuurikäyttöliittymien piilevä normatiivisuus – Kirjallisuuden muuttuva poetiikka. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 2/2021, 28–49. <https://doi.org/10.30665/av.107876>

Keravuori, Kirsi (1990) *Siannahkatalusta digitaalitekniikkaan. Sata vuotta näkövammaisten kirjastotoimintaa 1890–1990*. Näkövammaisten kirjastoyhdistys.

Koepnick, Lutz (2013) Reading on the Move. *PMLA* 128(1), 232–237. <https://doi.org/10.1632/pmla.2013.128.1.232>

- Koepnick, Lutz (2019) Figures of Resonance. Reading at the edge of attention. *Sound Effects* 8 (1), 5–19.
- Kuzmíčova, Anežka (2016a) Audiobooks and print narrative: Similarities in text experience. Teoksessa Jarmila Mildorf & Till Kinzel (toim.) *Audionarratology: Interfaces of Sound and Narrative*. Berliini: Walter de Gruyter, 217–238.
- Kuzmíčova, Anežka (2016b) Does it matter where you read? Situating narrative in physical environment. *Communication Theory* 26(3), 290–308. <https://doi.org/10.1111/comt.12084>
- La Rosa, Lotta-Sofia (2023) Nuorten hiipuva lukuhalu lukemiskulttuurin murroksessa. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 19(4), 4–23. <https://doi.org/10.30665/av.116080>
- La Rosa, Lotta-Sofia & Lehtimäki, Aku-Ville (2021) Absorbing narratives and motivation to read. A mode-effect study on young readers. *Scientific Study of Literature* 11(1), 74–107. <https://doi.org/10.1075/ssol.20009.ros>
- Lindsted, Laura (2019) Kirjoitettu hiljaa luetavaksi. *Helsingin Sanomat* 29.12.2019.
- Linkis, Sara Tanderup (2021a) Reading spaces. Original audiobooks and mobile listening. *Sound Effects* 10(1), 42–55. <https://doi.org/10.7146/sev10i1.124197>
- Linkis, Sara Tanderup (2021b) *Uses of Audio-books*. Esitelmä Uses of Literature -konferenssissa 3.–5.11.2021.
- Linko, Maaria & Lindh, Ilona (tulossa)
- Martin, J. R. & White, Peter R. R. (2005) *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mäkelä, Maria, Björninen, Samuli, Hämäläinen, Ville, Karttunen, Laura, Nurminen, Matias, Raipola, Juha & Rantanen, Tytti (toim.) (2020) *Kertomuksen vaarat. Kriittisiä ääniä tarinataloudessa*. Tampere: Vastapaino.
- Niemi, Juhani (1996) *Rakkaudesta lukemiseen: suomalaisen kirjallisuusharrastuksen kehityksestä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Nyqvist, Sanna (2021) Tulevaisuuden kirjat, osa 3. äänikirjan vallankumous. *Kiiltomato* 3.3.2021. <https://kiiltomato.net/tulevaisuuden-kirjat-osa-3-aanikirjan-vallankumous/> (Tarkistettu huhtikuussa 2022)
- Pennlert, Julia & Ilshammar, Lars (toim.) (2021) *Från Strindberg till Storytel. Korskopplingar mellan ljud och litteratur*. Göteborg: Daidalos.
- Piippo, Laura & Roine, Hanna-Riikka (2020) Kirjallisuudesta ja sen lukijoista digitaalisissa ympäristöissä. *Niin & näin* 27(3), 29–34.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2019) *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Purhonen, Semi, Gronow, Jukka, Heikkilä, Riie, Kahma, Nina, Rahkonen, Keijo & Toikka, Arho (toim.) (2014) *Suomalainen maku. Kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rinne Kangas, Rax (2022) *Baabel – kirjojen juurella*. Helsinki: Lurra editions.
- Rogers, Everett M. (2003) *Diffusion of Innovations*. Fifth edition. New York: Free Press.
- Roine, Hanna-Riikka & Piippo, Laura (2021) Kirjallisuus ja sen tutkimus digitaalisissa ympäristöissä. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 2/2019, 6–27. <https://doi.org/10.30665/av.102654>
- Rubery, Matthew (2011) Introduction. Teoksessa *Audiobooks, Literature, and Sound Studies*. New York: Routledge, 1–21.
- Rubery, Matthew (2016) *The Untold Story of the Talking Book*. Cambridge, Massachusetts, and London: Harvard University Press.
- Sundet, Vilke Schanke & Colbjørnsen, Terje (2021) Streaming across industries: Streaming logics and streaming lore across the music, film, television, and book industries. *MedieKultur: Journal of Media and Communication Research* 37(70), 12–31. <https://doi.org/10.7146/mediekultur.v37i70.122425>
- SKS (2021) Kirjoja kuuntelemassa. SKS 20.8.2021. https://www.finlit.fi/fi/ajankohtaisia/utiset/kirjoja-kuuntelemassa#.Yk_0x-hBw2x (Tarkistettu huhtikuussa 2022)
- Suomalainen, Roosa (tulossa) Kirjallinen maku osana lukijan omakuvaa.
- Suomen Kirjailijaliitto (2020) Äänikirjojen kasvava myynti ei näy kirjailijan kukkarossa. Suomen kirjailijaliitto 10.9.2020. <https://kirjailijaliitto.fi/utiset/aanikirjojen-kasvava-myynti-ei-nay-kirjailijan-kukkarossa-kirjailijaliitto-selvitti-kirjailijoille-vuonna-2019-maksettujatekijapalkkioita/> (Tarkistettu lokakuussa 2022)
- Suomen Kustannusyhdistys (2022) Tilastot. <https://kustantajat.fi/tilastot> (Tarkistettu huhtikuussa 2022)
- Kirjakauppalitto (2021) *Suomi lukee 2021*. <https://kirjakauppalitto.fi/wp-content/uploads/2021/05/Suomi-lukee-2021-medialle.pdf> (Tarkistettu huhtikuussa 2022)
- Tattersall Wallin, Elisa & Nolin, Jan (2020) Time to read: Exploring the timespaces of subscription-based audiobooks. *New Media & Society* 22(3), 470–488. <https://doi.org/10.1177/1461444819864691>
- Tattersall Wallin, Elisa (2021/2022) Audio-book routines: identifying everyday reading by listening practices amongst young adults. *Journal of Documentation* 78(7), 266–281. <https://doi.org/10.1108/JD-06-2021-0116>
- Tilastokeskus (2017) Vapaa-ajan osallistuminen. Tilastokeskus 25.4.2019. https://www.stat.fi/til/vpa/2017/03/vpa_2017_03_2019-04-25_tie_001_fi.html (Tarkistettu maaliskuussa 2022)
- Qvist, Martti (1960) *Lukemisharrastus. Helsingissä suoritettu haastattelututkimus*. Hämeenlinna: Karisto.
- Virtanen, Mikko & Hiidenmaa, Pirjo (2020) Tekstintutkimus. Teoksessa Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne & Kaius Sinnemäki (toim.) *Kielentutkimuksen menetelmiä IV*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 831–863.
- Virtanen, Mikko, Hiidenmaa, Pirjo & Nummi, Jyrki (toim.) (2020) *Kertomuksen keinoin. Tarinallisuus mediassa ja tietokirjallisuudessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Vitikka, Elina (2022) Kieltolause tekijän ja lukijan välisen vuorovaikutuksen resurssina yleistajuisessa tietokirjassa. *Virtittäjä* 127(4), 472–504.

FT **Ilona Lindh** työskentelee tutkijana Suomen Kulttuurirahaston rahoittamassa Muuttuva lukijuus -hankkeessa. Hänen väitöskirjansa (2021) käsittelee kielen ja kerronnan keinoja suomalaisessa matkakirjallisuudessa.

Pirjo Hiidenmaa on tietokirjallisuuden professori Helsingin yliopistossa. Hän on tutkinut tekstistrategioita ja kerronnan keinoja tieto- ja oppikirjallisuudessa. Hän johtaa Suomen Kulttuurirahaston rahoittamaa Muuttuva lukijuus -hanketta.

Kirjoittajat haluavat kiittää nimettömiä vertaisarvioijia sekä lehden toimitusta hyvistä parannusehdotuksista.